

SITAATTI TEKSTISSÄ

Ulla Tuomarla *La Citation mode d'emploi. Sur le fonctionnement discursif du discours rapporté direct.* Helsinki: Academia scientiarum fennica 2000. 258 s. ISBN 951-41-0875-2.

Ulla Tuomarlan väitöskirjan aiheena on sitaatti eli lainaus, sen asema tekstissä. Tutkimuksen pääasiallisena aineistona on ranskankielisiä sanomalehtitekstejä. Toisena ja osittain erilaisia kysymyksiäkin kirvoittavana aineistona on tieteellistä tekstiä: seitsemän kielentutkimusta käsittelevää artikkelia.

Tutkimus tuo selvästi näkyviin, että siteeraamisen todellisuus on monimuotoisempaa kuin kieliopin kertomat sallitut vaihtoehdot. Tuomarla pyrkii osoittamaan, että siteeraamisen monimuotoisuus mää-

räytyy kirjoittajan tarpeista käsin. Tämä käyttää toisen sanoja omiin tarkoituksiinsa. Tätä kautta myös sitaatin voi Tuomarlan mukaan parhaiten ymmärtää.

Työn alussa on erillinen pitkäkö teoriaosuus. Se on anglosaksiseen perinteeseen totuttautuneelle hyödyllinen katsaus ranskankieliseen lingvistiikkaan, vaikka mukana on myös englanninkielistä sitaattikirjallisuutta ja muutamien fennistien (lähinnä Kuirin 1984) ajatuksia. Bahtin-lähtöistä polyfoniatutkimusta esitellään omassa luvussaan.

▷

Siteeraamista käsitteleviä tutkimuksia esitellessään Tuomarla kavahtaa kaikkea, mikä viittaa käsitykseen sitaatin autonomisuudesta. Tämäntapainen lähestymistapa nimittäin jättää näkymättömiin sitaatin luonnolliset yhteydet ironiaan, dramatisointiin, modaalisuuteen, tematisointiin ja kaikenlaiseen tekstin dialogisuuteen ja on sitä paitsi muutoinkin vastoin tekijän peruslähdekohtaa. Tuomarla on siis vakaasti sitä mieltä, että sitaatti on osa tekstiä ja tekstin osana hän sitä haluaa tutkia.

Tuomarla kyseenalaistaa totunnaisen kolmijaon suoraan, epäsuoraan ja vapaaseen epäsuoraan esitykseen, mutta ei innostu myöskään uudemmista tutkimuskirjallisuudessa esitetyistä jaotteluista. Hänen metodinen ratkaisunsa on keskittynyt niin sanottuun suoraan esitykseen (*discours rapporté direct*) mutta ymmärtää se niin laajasti, että kaikenlaiset perinteisten kategorioiden rajatapaukset ja välimuodot mahtuvat mukaan käsittelemään. Suoran esityksen tehtävät hän jakaa kahteen pääryhmään. Ne ovat argumentointi ja dramatisointi. Pääjaon ulkopuolelle jää muun muassa sitaatin etäännyttävä funktio.

Suoran esityksen diskurssifunktioita käsittelevässä jaksossa havainnollistetaan konnektoreiden roolia sitaatin rajalla osoittamassa sen yhteyttä kontekstiin, tekemässä heterogeenisestä diskurssista argumentatiivista, sekä kysymys–vastaus-pareja, joita lehtikirjoittaja rakentaa kahdesta sitaattista tai sitaattista ja omasta kannanotosta. Nämä kaksi ilmiötä ovat selviä osoituksia siitä, miten sitaatti aidossa tekstiaineistossa on osa muuta tekstiä eikä siitä irrallinen saareke. Myös sitaatin tematisoiva ja tekstin rakennetta palveleva funktio käy ilmi: se sijaitsee usein kappaleiden alussa tai lopussa.

Dramatisoiva tehtävä sitaatilla on esimerkiksi silloin, kun kirjoittaja sijoittaa tyylillisesti värittyneitä sanoja lainausmerk-

keihin. Käytännössä argumentoiva ja dramatisoiva tehtävä ovat limittyneitä.

Omassa luvussaan tarkastellaan sitaatin puheenomaisuutta ja sitä, miten kirjoittajan on mahdollista luoda haluamansa laista kuvaa siteeraamastaan henkilöstä valitsemalla sitaattiin puheen tai kirjoituksen piirteitä. Sitaatti on aina siteeraajan valinta ja sen sisältämien puheenomaisten piirteiden valinta kirjoitettuun tekstiin on kirjoittajan vallankäyttöä.

Johtoilmauksia käsittelevä jakso on sekavahko, mutta ainakin siitä selviää sitaatin esittelevien verbien moninaisuus. Ajan hengen mukaisesti Tuomarla löytää tutkimastaan ilmiöstä jatkumoa. Sellainen on paitsi suoran, epäsuoran ja vapaan epäsuoran esityksen välillä myös johtoilmauksien semantiikassa, sanomisverbeistä mentaaliverbien kautta toimintaverbeihin. Tähän vaikeasti hahmottuvaan lukuun sisältyy myös kiinnostava pohdinta *que*-morfeemin asemasta erityisesti suoran ja epäsuoran esityksen välimuototapauksissa.

Sitaatin pituutta tarkastellessaan Tuomarla päätyy useiden muiden tutkijoiden tavoin huomaamaan, että pitempiä jaksoja ympäröivät lainausmerkit ovat lähinnä merkkejä puheen toiseudesta, kun taas lyhyet sitaatit, kuten sanat, ovat alttiita tulkinnoille (esim. ironia).

Kiintoisa esiintuleva kysymys on, miten lainauksen lähde tulee mainituksi: miten hänet nimetään, kuinka häntä luonnehditaan, onko hän persoona vai anonyymi, onko hän auktoriteetti, jonka puhetta kirjoittaja käyttää argumentointiin, vai »kadunmies», jonka puhe kelpaa tekstin dramatisointiin?

Oma lukunsa on omistettu siteeraavan ja siteeratun diskurssin väliselle dynamiikalle, joskin juuri tästä tuntuisi koko kirjassa olevan kysymys. Esillä ovat parafrasit, joilla journalisti muotoilee uudelleen lainaamansa puheen, metaforat, joilla hän viit-

taa sellaiseen, sekä sitaattien tekstuaalinen asema (suhde topiikkiin).

Kirjan lopussa siirrytään toisenlaisen aineiston, tieteellisten artikkelien käsitte-lyyn. Niiden analyysi ei ole yhtä palkitsevaa luettavaa kuin lehtitekstien, mutta siitä paistaa innostus asiaan, eikä kiinnostavista kysymyksistä näytä olevan pulaa, vaikka tulokset ovat toistaiseksi odotuksenmukaisia: esimerkiksi se, että tieteellisessä tekstissä on yleisempää ilmoittaa lainauksen lähde kuin sanomalehdessä. Ehkä Tuomarla palaa tähän aiheeseen, onhan hän jo aiemminkin ansiokkaasti analysoinut tieteen kieltä (1997).

Tutkimuksen päättää filosofissävyinen irtiotto, Derridaa hyödyntävä lyhyt luku, joka pyrkii suhteuttamaan sitaatin ja totuuden. Kaikki mitä sanomme on todellakin jonkinlaista siteeraamista eikä totuuskaan sitten ehkä ole sen enempää. Derrida on kuitenkin niin vaikeaselkoinen filosofi, että aivan vakuuttavasti hänen ajatuksiaan ei pysty kolmessa ja puolessa sivussa liittämään tutkimukseensa.

La Citation on hyvä ja kiinnostava kirja. Tuomarlalla on selvä näkemys asiastaan: sitaatti on osa tekstiä. Tämän näkemyksen läpi lukijalle suodatetaan sekä aineiston analyysi että erilaiset teoreettiset katsannot. Toiveiden varaa kirja jättää lähinnä vihjattaessaan tutkimusongelmiin, jotka eivät näihin kansiin olisi mahtuneetkaan: puheen ja kirjoituksen eroihin sitaatin käytössä ja suomalaisen ja ranskalaisen lehdistön kontrastointiin. Ovatkohan suomalaisetkin journalistit näin taitavia käyttämään toisen puhetta omaan tarkoitukseensa? ■

ILONA HERLIN

Sähköposti: ilona.herlin@helsinki.fi

LÄHTEET

- KUIRI, KAIJA 1984: *Referaatti Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TUOMARLA, ULLA 1997: Kirjoittava minä suhteessa toiseen. – *Virittäjä* 101 s. 49–65.